

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

De Amsterdamse jaren van Willem Kloos: Deel II (1888-1900)

Oerlemans, F.J.

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Oerlemans, F. J. (2013). De Amsterdamse jaren van Willem Kloos: Deel II (1888-1900)

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <http://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

27 Naar Italië

In een open vigilante reden Willem Kloos en Hein Boeken, onder de hoede van de jurist Frans Erens, naar het politiebureau.⁵⁴⁷ Erens plaatste op het bureau zijn handtekening en Kloos en Boeken ontvingen hun felbegeerde reisdocument.⁵⁴⁸ Kloos, die in het begin van de jaren tachtig als een 'ware wereldburger' lange tijd in Brussel woonde, wilde dit keer alleen op reis met een geldig document. Hij had zich de moeite kunnen besparen, want in die jaren, met het liberalisme op zijn hoogtepunt, gold er een vrij personenverkeer tussen de Europese staten. Maar Kloos, de bohemien, stond erop dat hij met geldige papieren door Europa spoorde.

'Hoe is uw naam?' vroeg de commissaris plechtig, 'Kloos.' 'En de Uwe?' 'Boeken.' 'O,' zei de politiebeampte, 'Boeken, Boeken, ik heb ook een heel stel boeken in huis.'⁵⁴⁹ Zo zat Willem dan in de trein naar Brussel, goed gemutst, maar zoals zo dikwijls slecht ter been, samen met Hein en met het verlangde document op zak, met de vrienden Willem Witsen en Jan Hofker, die hen een stuk op weg brachten. Eind februari 1893 stapten de beide heren, met het geld dat de vriendenkring voor het tweetal had opgehoest, in de trein naar Parijs. Na een kort oponthoud in de Franse hoofdstad kon het Italiaanse avontuur, met de Baedeker op schoot, beginnen.⁵⁵⁰

Op zondag 26 februari 1893, na een verblijf van twee dagen in Brussel, stapten Willem Kloos en Hein Boeken in de trein naar Parijs. Willem Witsen was blij enige tijd verlost te zijn van Kloos, die hem voortdurend met van alles en nog wat lastigviel, zoals hij zijn verloofde schreef.⁵⁵¹ Zoals uit Witsens verslag aan zijn Betsy bleek, zat Kloos, met zijn paspoort op zak, de chocolaatjes en zuurtjes van Betsy van Vloten voor het grijpen en zijn Baedeker op schoot, op hete kolen toen Hein plotseling de trein nog even snel verliet, terwijl die op het punt van vertrekken stond:

en we namen afscheid in de wachtkamer, – maar we ontdekten 'n plaatsje voor 'n raam van waar we ze in den trein konden zien stappen, – ze wisten 't niet en 't was zoo gek hun te observeeren. Hein elken keer in en uit den wagen en boodschappen loopen, Willem ongerust, niet op z'n gemak alleen in 't rijtuig met die vreemde menschen om hem heen die zoo naar hem kijken. We zagen hem ook Hein met z'n vinger dreigen toen die even naar 't buffet ging om iets te koopen.⁵⁵²

Hein en Willem spoorden naar Parijs om een bezoek te brengen aan de dames Saar de Swart en Anna Vis, bekenden uit Amsterdam, die nu enige tijd in Parijs verbleven. Zij reisden enkele dagen later door naar het kunstenaarsdorp Auvers-sur-Oise in gezelschap van de schilder Van der Valk (1857-1935), die nadat zijn atelier in de brand was gevlogen naar Frankrijk was vertrokken met het verzekeringsgeld. In dit kunstenaarsdorp, op zo'n 30

⁵⁴⁷ Brief van Arnold Ising aan Lodewijk van Deysse, d.d. 22 februari 1893, in: Prick 1968, dl. I, p. 184-185.

⁵⁴⁸ Erens 1989, p. 263. Erens verklaarde met het plaatsten van zijn handtekening de beide heren te kennen.

⁵⁴⁹ Ibid.

⁵⁵⁰ Baedeker, *Italie Septentrionale*, Paris 1892.

⁵⁵¹ Brief van Willem Witsen aan Elizabeth van Vloten, d.d. 27 februari 1893, Van Vlotenarchief XXX A46 924, UBA.

⁵⁵² Ibid.

kilometer ten noorden van de lichtstad, hield Van der Valk domicilie met zijn vrouw Baukje van Mesdag.⁵⁵³ Over Baukje van Mesdag, Saar de Swart, Anna Vis en Mau van der Valk had Eduard Karsen een aardig boekje opengedaan.⁵⁵⁴

‘Wij zijn nog altijd te Parijs,’ schreef Hein aan Witsen,

Het bevalt ons hier nog al heel goed, Willem eet hier zoals hij in geen tijden heeft gedaan (ook Chateaubriand etc.) tot nog toe meestal bij Duval.⁵⁵⁵ Woensdag hebben wij Mau hier laten komen en gisteren zijn wij met hem naar Auvers gegaan. Mau is in zijn spreken heelemaal een copie van Fons [Diepenbrock] geworden, ook in zijn spreken en hij stottert ook net zoo. Wij hebben het nog al tamelijk aardig bij hem gehad, tot ongeveer 10 uur 's avonds, toen het volgende incident plaats had: Bauk keek het spoorboekje na voor onze trein uit Auvers naar Parijs en zegt: 11.22 hiervandaan. Daarop wil Willem het nog eens nakijken, toen grist Mau W. van den overkant van de tafel, het spoorboek uit zijn hand: ‘Nu is het genoeg, geloof je haar niet,’ – W. zegt: ‘Je verstaat geen scherts’, Mau: ‘Ja, maar scherts kan ook te lang duren.’ Hierop volgde eenige tijd pijnlijk stilzwijgen en daar na een eenigzins gedwongen gesprek begonnen door Bauk, en vervolgens ook excuses van Mau. Mau zei naderhand tegen W. toen zij alleen waren, dat hij gemerkt had dat Bauk zoo kwaad werd toen W. haar het spoorboek nog eens vroeg.

Wij hebben het hier zeer goed, maar Willem's voet is nog zeer pijnlijk zoo dat wij zeer weinig wandelen.⁵⁵⁶ Wij hebben toch nog al tamelijk veel van de stad gezien. We komen nu van Pere la Chaise, de Pl. de la Bastille en zitten in la Posada 26 Avenue des Champs Elysées. We hebben ons nu voorgenomen om zeker morgen ochtend uit Parijs naar Lyon te vertrekken maar het is een lange reis want de sneltreinen hebben geen 2e klasse. Schrijf eens gauw, of heb je al geschreven? – naar Genua. Het is hier een beetje mistig, van Pere la Chaise was haast niets van Parijs te zien, anders nog al zacht. – Mau woont in een mooi land, en een heel drooge en zachte lucht. Ik denk dat we overmorgen we in de lente zitten.⁵⁵⁷

⁵⁵³ Over de brand: zie de brief van Jacobus van Looy aan Willem Witsen, d.d. [26 september 1889], Witsenarchief 75 C51, KB. ‘B.W., Van nacht is het atelier van Valk met al zijn boedel verbrand, ook de instrumenten van Jessurun de Mesquita, die, zooals je weet, van zijn groothartige hospitaiteit genoot, zijn op gegaan in de vlammen der *stemming*. Maar 't is waarachtig niet om er meê te spotten, dat ik je dit schrijf, schoon mijn symbolische neigingen me van avond allerlei rapporten doen vinden. 't Ergste is dat zoo ik hoor zijn assurantie niet in den haak is, zoodat er heel veel kans is dat hij voor al zijn rommel geen Cent vergoeding krijgt.’ Onder het pseudoniem J. Stemming schreef Van der Valk in *De Nieuwe Gids*. In Auvers-sur Oise verbleef tot aan zijn dood in 1890 ook Vincent van Gogh. Wellicht deed dit Van der Valk besluiten om niet in Parijs te blijven, maar naar Auvers te verkassen, waar hij op 9 mei 1891 in het huwelijk trad.

⁵⁵⁴ Zie hierover: Van der Wiel 1986.

⁵⁵⁵ De Bouillon Duval van slager Duval zijn overal in Parijs te vinden; ze zijn netjes en schoon en men eet daar voor weinig geld. Het interieur van deze zaken deed denken aan de Amsterdamse Port van Cleve.

⁵⁵⁶ Zie ook de brief van 27 februari 1893 van Willem Witsen aan Betsy van Vloten: ‘Gisteren maakten we in 't bois 'n wandeling, vreeselijk langzaam om Willem – 't regende hard, – maar W. bleef in 'n uitstekend humeur.’ Kloos was met een pijnlijke voet, wellicht jicht, uit Amsterdam vertrokken.

⁵⁵⁷ Brief van Hein Boeken aan Willem Witsen, d.d. 3 maart 1893, Witsenarchief 75 C51, KB.

Op hetzelfde briefje krabbelde Kloos: 'Beste Wim,'

Ik heb veel plezier en ben gezond: alleen mijn voet doet me van tijd tot tijd veel pijn, omdat ik den heelen dag in touw ben.⁵⁵⁸ Het bezoek bij Mau heeft Hein je al verteld. Mau is heelemaal veranderd, hij lacht b.v. heelemaal niet meer, zooals vroeger, en praat op een uithalerigen zoetigen cadans, precies zooals Fons dat ook doet, maar van Fons is het echt. Ik begrijp er niets meer van. Ik schrok, toen hij zoo op eens uitviel. Ik zat heel bedaard na te kijken, om goed te memoreeren wat zijn vrouw éérst had gezien, toen hij 't me op eens het boek uit de handen griste. O ja, eerst had hij nog gezegd, dat het nú genoeg was, waarop ik hem half lachend, half onderzoekend had aangekeken, denkende dat hij schertste. Begrijp *jjj* 't? Ik was blij dat ik weg was, en denk er niet meer heen te gaan, ook niet als ze weer in A. wonen.⁵⁵⁹ Dag, allerbeste Wim, groet Betsy en ook Jan [Hofker], als je hem ziet, en heb een hand van je *Willem*.⁵⁶⁰

In Lyon zijn de heren nooit geweest en Dijon leken ze te zijn ontvlucht. 'Dijon was een hel: slecht eten, leelijke stad zonder omstreken en vervloekt koud,' schreef Kloos op maandag 6 maart vanuit café Clément in Grenoble aan zijn vriend Witsen in Amsterdam:

We zitten hier sinds gisteravond te Grenoble, erg in onzen schik. Mijn voet is ook weer wat beter, als ik maar statig als een Engelschman door blijf wandelen. Hier zie je de Alpen, Hein houdt het ten minste voor Alpen, 't is mooi, vrij zacht weêr, en in ons hotel (Monnet) is alles goed. We blijven hier van daag nog, omdat ik wat rust hebben moet, en 't hier zoo aangenaam is. Morgen ochtend gaan we door naar Torino, een reis van 10 uur. We gaan nu eerst naar 't museum, waar ook Hollandsche dingen zijn, van Ruysdael,⁵⁶¹ etc. en dan met een rijtuigje den berg op. Groet Jan.[Hofker] Hein zegt dat we weg moeten.⁵⁶²

Na 10 uur treinen arriveerden Kloos en Boeken in Turijn, dat Kloos tamelijk koud liet.⁵⁶³ In Genua, dat op slechts vier uur sporen van Turijn lag, zag Kloos de drukte van de Amsterdamse havens terug, waar hij bijna veertig jaren later over dichtte:

'O, 't grillig Genuees rukkend geroep aan kleurge kaden,
 Waar 't volk vlot roddelt door elkaar in schijnbaar-reedloos Doen
 Met wagens vol van balen... 't was me, als steeg gek Visioen
 Me op uit legenden, naar wier Zin 'k vergeefs diep-stil bleef raden, [...]'⁵⁶⁴

⁵⁵⁸ Over Kloos' voet: zie Witsens brief aan zijn verloofde Betsy van Vloten van 27 februari 1893, Witsenarchief 75 C51, KB.

⁵⁵⁹ Tegen het eind van het jaar keerden Van der Valk en zijn vrouw terug naar Amsterdam en vestigden zich daar aan de Schinkelkade. Kloos en Van der Valk zijn altijd vrienden gebleven.

⁵⁶⁰ Zie brief van Boeken aan Witsen van 3 maart 1893.

⁵⁶¹ In het museum van Grenoble hing inderdaad een landschap uit 1633 van Salomon van Ruysdael.

⁵⁶² Brief van Willem Kloos aan Willem Witsen, d.d. 6 maart 1893, Witsenarchief 75 C51, KB.

⁵⁶³ Kloos 1986, p. 192.

⁵⁶⁴ Willem Kloos, 'Binnengedachten CDI', in: *De Nieuwe Gids* 44 (1929), 1, p. 25. Zie ook: Kloos 1986, p. 324.

Het was inmiddels 10 maart 1893 en de beide poëten waren zo'n twee weken en route: B. Wim, Zooeven je brief ontvangen' schreef Kloos uit Genua trouwhartig naar Amsterdam,

Eerst zeiden ze dat er niets was, en werden boos toen Hein aandrong. Gelukkig kwam hij op 't idee, dat ze hem wel op den naam Willem gezet hadden kunnen hebben en dat was ook zoo. Italië is een heerlijk land, maar ik ben wat zwak, van morgen b.v. zeer, omdat ik er bijna niet eten kan, zoo abominabel als alles er is, en toch veel duurder dan bij ons. Enfin, ik ben in m'n humeur en Hein ook, mijn voet is 's avonds erg moê, maar 's morgens gaat het dan weêr.' 't Volgend adres is p. restante - Firenze. Als ik van avond een rustig plekje vind, krijg je een brief.⁵⁶⁵

Maar Witsen wist het al: het eten is slecht en alles is duur. Toch blijven de twee een aantal dagen in Genua plakken, want pas vier dagen later meldden zij uit Florence dat het geld opraaakte. 'Beste Wim, We zijn nu te Florence', schreef Hein de schilder Witsen,

vandaag een beetje saai, daar de Koning jarig is en nu alle Musea gesloten zijn. Maar we zijn nu 6 uur van Rome daar wilden we allebei zoo graag naar toe. Het gaat Willem nu bijzonder goed, hij heeft in den beginne soms heel beroerde dagen gehad, soms vreeselijk vermoeid en slecht ter been, maar alles gaat nu goed, ook het loopen. Ik telegrafeer nu even op hoeveel geld we nog rekenen kunnen, daar hangt dan van af of we nog naar Rome kunnen. Het geld dat we nu nog hebben, een kleine fr. 300 is net genoeg om de terugreis te maken maar twee zulke oude literatoren kunnen hier toch niet vandaan zonder Rome te hebben gezien. Het is op reis heelemaal niet rustig genoeg om wat langer te schrijven. Nu ik hoop dat je dadelijk terug getelegrafeerd hebt. Nu Wim, houd je goed, hartelijke groeten van Willem. We zitten hier heerlijke koffie te drinken in een koekebakkerswinkel. Je hoort niet dan engelsch om je heen.⁵⁶⁶

In het rustiger en meer gedistingeerde Florence voelde Kloos zich meer op zijn plaats. Het scheen hem een stad waar je aangenaam kon leven en werken.⁵⁶⁷

Na 't herrieën dier Havenplaats, wierd 't heerlijk me in Florence,
't Harmonisch-eeuwge, vreedzaam levende... O 't beleefd gebaar
Dier Staatgen, die bedienden me, of 'k een weidsche Vreemdeling waar', [...]⁵⁶⁸

Witsen, die zijn vrienden een reis naar Rome niet wilde ontzeggen, telegrafeerde naar Florence dat het geld voor hen beiden onderweg was. 'Beste Wim, Hartelijk dank voor je spoedige bezending en antwoord', schreef Hein aan Witsen die in Den Haag bij Aegidius Timmerman (1858-1941) logeerde. 'We gaan nu met een gerust hart naar Rome, vandaag

⁵⁶⁵ Brief van Willem Kloos aan Willem Witsen, d.d. 10 maart 1893, Witsenarchief 75 C51, KB.

⁵⁶⁶ Brief van Hein Boeken aan Willem Witsen, d.d. 14 maart 1893, Witsenarchief 75 C51, KB.

⁵⁶⁷ Kloos 1986, p. 192.

⁵⁶⁸ Kloos, 'Binnengedachten CDII', in: *De Nieuwe Gids* 44 (1929), 1, p. 26. Zie ook: Kloos 1986, p. 324.

nog hier een dag het Museum. De volgende week (op de terugweg) gaarne het overige in Florence. Ik schrijf spoedig. Het gaat W. bij afwisseling goed, vandaag weer heel goed.⁵⁶⁹ 'De reis gaat goed: alleen word je van alle kanten vreeselijk afgezet, als je niet oppast, en ook bestolen.' Als een verwende toerist deed Kloos bij Witsen zijn beklag:

Van Hein hebben ze al vast een scheermes gegapt en van mij een spiegeltje. In Genua wouden ze zoo maar met onzen koffer wegloopen, onder het voorwendsel van hem in de coupé te brengen, waar we vlak voor stonden. En omdat Hein met zich te wasschen wat water op het vloerkleed had gemorst, stond op de rekening tapis 2 francs. 't Bedelen was hier eerst verschrikkelijk, maar 't schijnt dat we er nu een beetje minder verschrikt uit zien, dan in den beginne. Ze laten ons nu nog al met rust. Ik bulder maar altijd uit 'No' dan zijn ze in een oogwenk weg. Het eten was hier eerst vervloekt slecht in Italië, zoolang we op Baedeker afgingen. Die verdommeling weet er niets van. Hij beveelt allerlei minieme en obscure gelegenheden aan, waar je voor veel geld heel slecht eten krijgt. Ik geloof haast dat hij er voor betaald wordt. 't Is een doeniet. Toen zijn we uit onze eigen oogen gaan kijken, waar het er netjes uit zag, en zoo hebben we in Florence en hier uitstekend gegeten en gedronken, beter, goedkooper en even fashionabel als in Holland. We hebben kreeft gegeten voor een franc, zooals je in Holland niet krijgen kan, en wijn van vier franc, net zoo goed bijna als st. Pierre in Riche. Genua is een prettige stad, Florence is vervelend en Rome is druk, maar zonder karakter, ten minste waar wij geweest zijn.⁵⁷⁰

Toen Kloos veertig jaar later een van zijn 'Binnengedachten' wijdde aan zijn verblijf in Rome, schreef hij onder meer:

Rome! Wat is er aan Rome voor de binnenkomer? Woelen
Van radder lieden warlig stormen, in de lucht 't valies
De ene hooghouden sterk, om wie dan andren in een vies
Want vaal, gevlekt kostuum zich wringen, met dof-koele
Gelaten om scherp-turende oogjes speurend. Buiten spoelen
uit dikke lucht, de straat langs, zie 'k de regen en een bries [...]⁵⁷¹

'Het Forum is een afschuwelijke uitdragerij met snuffelende Engelschen schrijdend tusschen de bijgeplakte antiquiteiten,' vervolgde Kloos zijn brief aan de schilder Witsen,

Maar de St. Pieter van binnen is magnifiek, ik bedoel niet schilderachtig, of zoo, maar, ik weet het niet. We zijn ook in Fiesole geweest en hebben daar een oud Romeensch theater gezien, nog al curieus. Musea ook een paar, maar je wordt er zoo moe van, zonder dat je er veel aan hebt. Over een paar uur gaan we weêr naar Florence en morgen naar Venetië. Zorg toch vooral, dat daar het beloofd geld is. 't Is hier soms vreeselijk duur, (ik geloof dat ik dat nog al eens gezegd heb). We hadden hier een kamer van 7 francs 50, minder goed dan die waar we in Parijs 4 francs voor

⁵⁶⁹ Brief van Hein Boeken aan Willem Witsen, d.d. [15] maart 1893, Witsenarchief 75 C51, KB.

⁵⁷⁰ Brief van Willem Kloos aan Willem Witsen, d.d. 19 maart 1893, Witsenarchief 75 C51, KB.

⁵⁷¹ Kloos, 'Binnengedachten CDIV', in: *De Nieuwe Gids* 44 (1929), 1, p. 28. Zie ook: Kloos 1986, p. 324-325.

gaven. 'k Vind het vervelend, dat we nu weêr naar het Noorden moeten. Nu Wim, straks gaat de trein, ik zal je weêr schrijven uit Venetië.⁵⁷²

Het Rome-avontuur was, afgaande op Isings briefje aan Van Deysssel, bij meer Amsterdammers bekend. 'Kloos en Boeken hebben hun uitstapje verlengd door er Rome bij te nemen, waar zij aanvankelijk geen plan op hadden. Zij zullen nu op weg zijn tusschen Rome en Venetië en hebben dus de terugreis aanvaard. Rome viel hen tegen. Zij vinden het een *klein* stadje,' berichtte Arnold Ising zijn vriend Van Deysssel.⁵⁷³

In Venetië wachtte hun een verrassing uit Holland: er was geld. 'Vanmiddag hebben we tot ons groot genoegen je wissel ontvangen. We zitten nu hier buiten een cafe op de Piazza San Marco hoewel het niet erg warm is. Het lijkt hier meer op Amsterdam dan ik dacht.'⁵⁷⁴

Vaak gleed 'k in een gondel langs wijs-grijzende paleizen: glad
De slanke stuurder hoog heen-weer als wankel wiegde, gierend
Een mooie Roep, violoncel-toon naar wie langs hem zwierend
Riep eender, verder. 't Was me of 'k in een waan gelaten zat.
Mijn vingerspitsen raakten even 't water: 'k voeld 't Bad [...]⁵⁷⁵

Noch uit Venetië, noch uit Bologna, de stad die Kloos verrukte, en waar hij 'het mooi harmonisch-rustige en toch zacht als van binnen- uit bedwongen leven van het eigenlijke Italiaanse volk vond', zijn brieven van Kloos of Boeken aan Witsen overgeleverd.⁵⁷⁶

Een eerste teken van leven kwam van Hein uit Freiburg. Het was inmiddels 7 april en over een dag of vier, zo schatte Hein in, zouden ze in Amsterdam zijn. Al met al een reis van een kleine zes weken.

Beste Wim, We zitten nu in Freiburg; zooals je ziet, in een hoekje van een groote Weinstube, aan een tafel met een mooi blokjestafellaken, met hooge planten voor de ruiten en bijna niemand anders in het lokaal, dus eindelijk eens een rustige plaats om wat te schrijven. We zijn nu zeer langzaam aan de terugreis, het gaat iederen dag beter met Willem, van middag hebben we hier nog een berg beklommen. Het is hier heel warm, is dit in Holland ook zoo? In Italië hadden we het soms een beetje koud, maar in Zwitserland werd het al beter en nu zitten we gewoon in den zomer. Je moet Jan eens hartelijk groeten, W. noch ik hebben hem geschreven maar je moet niet op reis gaan om brieven te schrijven. Tot over een dag of vier.⁵⁷⁷

Ook Willem krabbelde nog wat onder het briefje van Hein:

Beste Wim, ik schrijf maar op hetzelfde blaadje als Hein, maar ik heb niet veel te zeggen. Ik loop weer als een kievit, op den kievit na, en eet vreeslijk veel, vergeleken

⁵⁷² Brief van Willem Kloos aan Willem Witsen, d.d. 19 maart 1893, Witsenarchief 75 C51, KB.

⁵⁷³ Brief van Arnold Ising aan Lodewijk van Deysssel, d.d. 22 maart 1893, in: Prick 1968, dl. I, p. 188-189.

⁵⁷⁴ Briefje van Hein Boeken aan Willem Witsen, d.d. 24 maart [1893], Witsenarchief 75 C51, KB.

⁵⁷⁵ Kloos, 'Binnengedachten DLXXXIX', in: *De Nieuwe Gids* 46 (1931), 1, p. 420. Zie ook: Kloos 1986, p. 325.

⁵⁷⁶ Kloos 1986, p. 192-193.

⁵⁷⁷ Briefje van Hein Boeken aan Willem Witsen, d.d. 7 april 1893, Witsenarchief 75 C51, KB.

met wat ik in Holland deê. Zwitserland is een mooi land, maar vreeslijk duur en gemeen. Ik ben blij dat ik er uit ben. 't Is hier dadelijk veel beter, goedkooper, en vriendelijker. Ik ben blij dat ik die reis gemaakt heb, als ik in Amsterdam gebleven was, zou 't geloof ik slecht met me uitgezien hebben. O die ellendige redactie van de N.G. Ga vooral nog eens bij Betje kijken, of alles in orde is.⁵⁷⁸

Inderdaad was daar nog steeds dat akkefietje met de zwangere Betje van de hospita van Willem en Hein uit de Jan van der Heijdenstraat. Ook de ellende binnen de redactie van *De Nieuwe Gids* was nog steeds niet opgelost.

⁵⁷⁸ Ibid.